

MARIBORSKO UNIVERZNO KNJIŽNIČARSTVO V SKLOPU SLOVENSKEGA IN SVETOVNEGA

Bruno Hartman, Univerzitetna knjižnica Maribor

UDK 027.7(497.12 Mbr)

HARTMAN, Bruno: Mariborsko univerzno knjižničarstvo v sklopu slovenskega in svetovnega. Knjižnica, Ljubljana, 30 (1986), št. 3/4, str. 1—8

Mariborske univerzne knjižnice se razvijajo ob trdni opori svoje univerze. Povezane so samoupravno in organizacijsko, vklapljuje se v knjižničnoinformacijski sistem Slovenije, z računalniško podprtimi postopki pa skušajo slediti razvoju svetovnega knjižničarstva.

UDC 027.7(497.12 Mbr)

HARTMAN, Bruno: The University Library of Maribor in the Complex of Slovene and World Librarianship. Knjižnica, Ljubljana, 30 (1986) no. 3/4, p. 1—8

The University Library of Maribor has been developed by a firm support of the Maribor University. Different academic libraries are connected from the self-managing as well as organizational point of view. These libraries are constituent parts of the Slovene library information system and by computerizing their activities try to follow also more developed foreign librarianship.

Na prvi pogled se zdi téma pričujočega sestavka nekoliko napeta: kako neki naj se knjižničarstvo majhne univerze vklaplja v svetovno knjižničarstvo in se meri po njem, zlasti še, če je univerza mlada, vsebinsko in organizacijsko pa še zmeraj ne dovolj strukturirana. A iskanje mesta v slovenskem knjižničarstvu, zlasti pa umerjanje po svetovnem, je nujno: ali se poganjati za neznanskim znanstvenim in tehničnim razvojem ali pa se vdati pogubnemu zaostajanju, ki pelje v neusmiljeno odrinjenost od tokov napredka, v duhovno in gmotno revščino, v životarjenje na robu svetovnega dogajanja. Knjižničarji mariborske univerze so odločeni, da velja zanje le prvi del alternative — njihovi univerzi v prid in v prid družbi, kateri je namenjena.

Knjižnice v ustanovah višjega in visokega izobraževanja rabijo po definiciji UNESCO prvenstveno študentom in učiteljem na univerzah in drugih ustanovah visokega izobraževanja, uporabljati pa jih morejo tudi občani nasploh.¹ Univerzitetna knjižnica Maribor si je v razvoju od 1959. leta dalje, ko se je v mestu pojavilo višje in kasneje visoko šolstvo, ves čas prizadevala, da bi stregla obema namenoma, vendar je bilo prvenstvo med obema že kmalu namenjeno funkciji visokošolske knjižnice. Ta je univerzitetni knjižnici sama po sebi imanentna. Izhodišče delovanja Univerzitetne knjižnice Maribor je torej bilo in je, da mora predvsem skrbeti za tako knjižnično gradivo in knjižničarske storitve, ki bodo v največji meri podpirale in spodbujale študijske in raziskovalne procese na mariborski univerzi. Seveda je samo po sebi umevno, da mora biti univerzitetna knjižnica sposobna dajati informacije tudi o znanstvenih področjih, o katerih na njeni univerzi ne potekajo študijski in raziskovalni procesi. Prav ta njena naravnost na vsa področja duhovnega ustvarjanja jo najtesneje veže na široko družbeno zaledje, na obširni teritorij. Zato si Univerzitetna knjižnica Maribor prizadeva, da bi bila kot informacijsko središče *jedro vzajemnih odnosov med univerzo, družbo in združenim delom*. V tem prizadevanju sodi, da se kar najbolj prilagaja trendom v svetovnem knjižničarstvu.

Izrednega pomena za krepitev mariborske univerze kot slovenske kulturne ustanove, za poglobljanje slovenske kulture v Mariboru in severovzhodni Sloveniji je to, da je Univerzitetna knjižnica Maribor *arhivska knjižnica* nosilec informacij, nastalih na ozemlju SR Slovenije, zlasti še, ker more drugi izvod slehernega nosilca informacij dajati v uporabo.

Po klasifikaciji UNESCO sodi zato tudi v skupino narodnih (nacionalnih) knjižnic. Klasifikacija namreč pravi, da so »narodne (nacionalne) knjižnice, ne glede na svoje ime, vse tiste, ki so dolžne zbirati in hraniti izvode vseh pomembnih publikacij, izdanih v deželi, in ki delujejo kot deponitne knjižnice bodisi po zakonu bodisi po posebnih dogovorih.«² Univerzitetna knjižnica Maribor arhivira slovensko proizvodnjo nosilcev informacij od l. 1971, kakor ji je bilo naloženo z zakonom o obveznem pošiljanju tiskov.³

Za visokošolsko (univerzno) knjižničarstvo je izredno pomembno, kako je strukturirano. Obstajajo trije tipi visokošolskih knjižnic:

- 1.) univerza ima glavno ali osrednjo univerzitetno knjižnico ali skupino univerznih knjižnic, ki so sicer na različnih krajih, vendar pod enim vodstvom;

- 2.) knjižnice univerznih ustanov in oddelkov ne sodijo ne tehnično ne upravno pod glavno ali osrednjo univerzitetno knjižnico;
- 3.) knjižnice visokošolskih ustanov niso del univerze.⁴

Prvi tip ima več različic.⁵ V knjižničarsko naprednem svetu je najbolj uveljavljen in k njemu se obračajo tudi univerze s tradicionalno delitvijo svojih knjižnic (osrednja, fakultetne, področne in institutske). Tip *enovitega univerznega knjižničnega sistema* pod enim vodstvom ima vrsto prednosti: omogoča usklajeno in ekonomično pridobivanje knjižničnega gradiva, njegovo usklajeno, če že ne centralizirano obdelavo, pregled čez celotno knjižnično gradivo na univerzi, smotrnejše delovne procese in razporeditev knjižničarskih delavcev, boljšo izrabo nove tehnologije, boljše komuniciranje z drugimi knjižnicami in informacijskimi središči. Univerza more preko svojih organov tudi bolje skrbeti za najustreznejšo funkcionalnost svojega knjižničnega sistema.

Slovensko univerzno knjižničarstvo je bilo v svojem zgodovinskem razvoju žal obremenjeno z vsemi nevšečnostmi, ki sta jih v univerzno knjižničarstvo vnesla nekdanje Avstrije in Nemčije. Univerza v Ljubljani ga je ob ustanovitvi leta 1919 — resda po predpisanim modelu beograjske univerze — prevzela in ga s svojo rastjo vse bolj zapletala, čeravno je prof. dr. France Kidrič že l. 1929 v članku *Biblioteški problem in univerza* ugotovil, da bi bilo potrebno univerzne knjižnice združiti.⁶

Ko je l. 1959 začelo nastajati mariborsko visoko šolstvo, je ob njem nastajalo tudi mariborsko visokošolsko knjižničarstvo. Pri tem se sicer ni zgledovalo po ljubljanskem, je pa stihijsko dobivalo podobno strukturo. Razdrobljenost in avtohtonost knjižnic po novih mariborskih visokošolskih zavodih je spodbujala njihova samoupravna in gospodarska samostojnost. Takratni mariborski Študijski knjižnici, ki je bila najbolje organizirana in najbolje založena knjižnica v mestu, je zanj pristojna upravopolitična enota — mariborski okraj — že od zasnove mariborskega visokega šolstva določila dvojno vlogo — da je osrednja knjižnica mariborskega okraja in hkrati osrednja knjižnica višjih in visokih šol v Mariboru. V naslednjem, burnem desetletju 1960—70 je ob presnavljanju slovenskega visokega šolstva, pa tudi knjižničarstva, prišlo do spremembe namembnosti Študijske knjižnice v Mariboru: od 1970. leta dalje je njena prva naloga biti osrednja knjižnica mariborskih visokošolskih zavodov, šele nato pa tudi knjižnica za občane in združeno delo. Od takrat dalje jo je tudi organizacijsko čvr-

steje pritegnilo nase Združenje visokošolskih zavodov. Zato je bilo 1975. leta samoumevno, da je bila knjižnica soustanoviteljica nove mariborske univerze, enakopravna z višjimi in visokimi šolami soustanoviteljicami. Po krajšem obdobju, ko ji pravne razlage niso omogočale biti znotraj univerze, je bila z zakonom o usmerjenem izobraževanju leta 1980 ta neplodna situacija odpravljena. Odtlej je Univerzitetna knjižnica polnopravna članica Univerze v Mariboru. Zastopana je v univerzitetnem svetu, v različnih univerzitetnih odborih in komisijah. Univerzitetna knjižnica Maribor se je — po vzgledih iz sveta — tesno navezala na svojo matično univerzo, ker se je zavedala in se zaveda, da od nje ne dobiva le nenehno oporo, ampak ji v zameno lahko izredno koristi. Vzajemno dajanje in jemanje se je potrdilo kot sila uspešno, povrh pa je knjižnici zagotovilo spoštovanje njenega dela in njenih delavcev, kar je posebna odlika razmer na mariborski univerzi.

Zavest, da je *dobro knjižničarstvo za univerzo življenjskega pomena*, je na mariborski univerzi podpirala kooperacijske procese med njenimi knjižnicami. Ti so potekali toliko lažje, ker so knjižnice po šolah snovali bibliotekarji iz osrednje knjižnice, njihovi kasnejši delavci pa so se večinoma usposabljali v osrednji knjižnici. Univerzitetni svet je podprl ustanovitev knjižničarsko-dokumentacijsko-informacijskega sistema, o katerem so članice univerze leta 1977 podpisale samoupravni sporazum. KDI sistem pospešuje organizirano kooperacijo, ki daje zlasti dobre rezultate pri usklajenem pridobivanju knjižničnega gradiva, kar se je še posebej potrdilo ob delovanju koordinacijskih krogov za nabavo tuje literature, ki jih je sprožil Republiški komite za raziskovalno dejavnost in tehnologijo. Močan dejavnik povezovanja mariborskih univerzitetnih knjižnic je tudi to, da je Univerzitetna knjižnica Maribor matična knjižnica za mariborske visokošolske knjižnice. Poleg skupnega strokovnega izpopolnjevanja povezuje mariborske univerzitetne knjižnice usklajeno skupno delo za bibliografijo mariborske univerze. Seveda pa bodo univerzitetne knjižnice vzajemno še bolj povezane, ko se bo širila raba računalniške tehnologije. Tako se je v Mariboru kar dobro posrečilo na samoupravnih osnovah doseči precejšnjo stopnjo enovitosti univerzitetnega knjižničnega sistema, za katero si prizadeva univerzitetno knjižničarstvo v svetu.

Dejavnost knjižnic Univerze v Mariboru v letu 1985 naj ilustrira nekaj podatkov (stanje 31. 12. 1985):⁷

Ustanova	Število enot knjiž. gradiva	Število vpisanih bralcev	Izposoja	Število knjiž. delavcev
Univ. knj. Tehniška fakulteta	496.358	7.992	210.003	50
Pedagoška fakulteta	39.700	790	29.405	7
Visoka ekon. komerc. šola	39.558	1.105	74.013	5
Visoka šola za org. dela	38.554	662	15.018	4
Višja pravna šola	29.389	231	9.105	3
Višja agr. šola	14.692	187	6.497	1
	11.205	85	6.415	1
Skupaj	669.456	11.052	350.456	71

Univerzitetna knjižnica Maribor je imela v svojem razvoju srečo, da so v njej delovali ali še delujejo knjižničarski strokovnjaki, ki so si prizadevali presajati od drugod — bodisi iz Slovenije ali iz sveta — novosti v poslovanju. Mednje štejejo zlasti Janko Glazer, Jaro Dolar, dr. Stanislav Kos, Breda Filo, Zlata Kert in Irena Sapač. V delo knjižnice so jih vpenjali ob študiju svetovne bibliotekarske literature ali ob spoznavanju knjižnic doma in po svetu, zlasti v Veliki Britaniji. Za knjižnico je značilno, da pošilja svoje delavce na študijska potovanja predvsem z nalogo, da se dodobra spoznajo s povsem določenimi problemi knjižničarskega dela. Tako so se odločili za delni prosti pristop do knjig in revij, za tekoči trak pri obdelavi knjig, za tehnične novosti (preslikovalne naprave, stroj za tiskanje katalognih listkov, teleprinter, kardeksi, mikrobralniki, mehanizmi za zaklepanje katalognih listkov ipd.), za filmanje gradiva in katalogov, v zadnjem času pa so se še posebej posvetili računalniški podpori knjižničarskih, administrativnih in

računovodskih opravil. Pri tem se je pokazalo, kako učinkovito je lahko tesno sodelovanje univerze s knjižnico.

Univerzitetna knjižnica Maribor je od 1969. leta, ko je bilo na 3. skupščini Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije v Pulju sproženo vprašanje avtomatske obdelave podatkov v knjižnicah Jugoslavije, skrbno spremljala priprave nanjo. V ta namen se je kadrovsko okrepila in se pripravljala na realizacijo načrta izgradnje avtomatiziranega knjižničnega sistema Slovenije. Medtem je Univerza v Mariboru zasnovo svoj računalniški center v skladu z načrtom Raziskovalne skupnosti Slovenije. Ker so takrat (1979) že potekale priprave za zidavo nove stavbe za Univerzitetno knjižnico Maribor, so njeni knjižničarji z računalničarji že zasnovali računalniško podprto poslovanje v njej. Resnično zaživel pa je Računalniški center Univerze v Mariboru (RCUM) šele 1982. leta. Z mladim, razgledanim in spretnim kadrom je zelo hitro uredil svojo strojno opremo. Knjižnica se je mogla z njim uspešno dogovoriti za najtesnejše sodelovanje. Ker še niso bile uresničene osnove načrta izgradnje avtomatiziranega knjižničnega sistema Slovenije, se je knjižnica odločila, posebej še zaradi svojih nevzdržnih prostorskih razmer, za računalniško podprto izposajo. Delavci knjižnice so z računalničarji od konca 1982. leta začeli pripravljati lastno programsko opremo, pri čemer so si mogli pomagati tudi s spoznanji profesorjev mariborske univerze z njihovih študijskih potovanj. Po pripravah v letu 1983 so začeli preizkušati postopke, 1. julija 1984 pa so začeli s programom redno delati. Odtlej se programska oprema dodeluje in izboljšuje. V letošnjem letu je bilo že omogočeno, da lahko v Univerzo v Mariboru združene visokošolske delovne organizacije po terminalih vstopajo v računalniško podprti knjižni katalog Univerzitetne knjižnice Maribor in dobivajo informacije o prisotnosti, izposojenosti ali rezervacijah posameznih knjig.

Ker je Univerza v Mariboru konec 1983. leta začela pripravljati svoje računalniško podprte informacijske sisteme, se je knjižnica s svojimi delavci vključila predvsem v pripravo informacijskega sistema za zajemanje podatkov o znanstvenem in raziskovalnem delu na univerzi. Izkazalo se je, da bo mogoče te podatke izrabiti tudi za bibliografsko in katalogizacijsko delo, preko njiju pa seči še v vrsto drugih knjižničarskih postopkov. V obravnavo je prišel bibliografski in katalogizacijski zapis UNIMARC, za katerega so se odločile vse jugoslovanske nacionalke, hrvaški pa naložile, da bo opravila pilotske posle. Univerzitetna knjižnica Maribor je njene dosežke (računalniško podprta biblio-

grafija SRH, jugoslavika) v sodelovanju z RCUM sproti prirejala v programsko opremo za univerzni informacijski sistem zajemanja podatkov o znanstvenem in raziskovalnem delu. Tako se je po zanimivi poti začela vključevati v računalniško podprti sistem svetovnega knjižničarstva.⁸

Seveda bi bilo še kako potrebno, da bi se čimprej računalniško povezale predvsem Narodna in univerzitetna knjižnica, Centralna tehniška knjižnica, Knjižnica SAZU in slovenske univerzne knjižnice, zlasti še, ker so se pojavile močne tendence, da bi se tako vzajemno povezale tudi univerzitetne knjižnice v prostoru Alpe-Jadran. O tem je že razpravljala rektorska konferenca skupnosti Alpe-Jadran. Univerzitetna knjižnica Maribor pa je računalniško podprla še drugo poslovanje v svoji organizaciji, zlasti administrativno. Posebno koristen pa bo za knjižnico poslovno-informacijski sistem mariborske univerze, ki z nekaterimi elementi deluje že od začetka tega leta.

Univerzitetna knjižnica je že dalj časa ugotavljala, da mariborska univerza in severovzhodna Slovenija ne moreta vstopati v računalniško podprte podatkovne banke v svetu, zato sta prikrajšani za dotok najnovejših informacij o dosežkih znanosti. Knjižnica je začela vrsto akcij, katerih nasledek bo, da se bo letos jeseni preko satelita povezala s podatkovko zbirko DIALOG v Združenih državah Amerike. Tudi pri teh pripravah je imela oporo svoje univerze in RCUM.

Posebno velik napredek pri vklapljanju v slovensko in svetovno knjižničarstvo pa si knjižnica obeta z novo knjižnično stavbo, za katero si prizadeva že skoraj pol stoletja. Z zadovoljstvom je sprejela odločitev najvišjih dejavnikov v republiki, da uvrstijo zidavo nove knjižnične stavbe med investicije nacionalnega pomena. S tem ji je bila potrjena tehtna vloga za slovensko kulturo, zlasti še za njen znanstveni segment. Potrjeno je tudi bilo, da je njena aktivnost, dasiravno prvenstveno namenjena Mariboru in severovzhodni Sloveniji, vendarle najširšega nacionalnega pomena. Univerzitetna knjižnica Maribor je dober primer učinkovite realizacije ideje o policentričnem, a hkrati enovitem razvoju Slovenije.

Nova knjižnična stavba je zasnovana tako, da bo omogočala Univerzitetni knjižnici Maribor vsebinsko in tehnološko prilagajanje sodobnim razvojnim tokovom svetovnega knjižničarstva. To ji bo omogočilo prožnejše, učinkovitejše izpolnjevanje nalog, ki jih ima znotraj slovenskega knjižničarstva in slovenske družbe sploh.

Če strnemo kratko zarisane elemente mariborskega univerznega knjižničarstva, moremo reči, da v naslovu zajeta téma vendarle ni na-

peta, marveč odslikava stanje, ki more vzbujati optimizem, da se slovensko knjižničarstvo posodablja in poskuša dohajati knjižničarstvo razvitega sveta. Mariborsko univerzno knjižničarstvo ponuja obrazec načrtnega, z zasnovami razvoja slovenskega knjižničarstva in z razvojem svetovnega knjižničarstva usklajenega delovanja. Zanj sta potrebna delovni zagon in čvrsta organizacija knjižničarjev ter zavestna podpora univerze, za katero prvenstveno delajo.

Viri in literatura

1. Statistical Yearbook 1983. UNESCO. Paris 1983. VII—1.
2. Gl. op. 1.
3. Uradni list SRS 28 (1971) 21, 16. VI., str. 715.
4. Gl. op. 1.
5. Kluth Rolf: Grundrisse der Bibliothekslehre. Wiesbaden 1970, 244—254.
6. Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. Ljubljana 1929, 423—439.
7. Podatki matične službe Univerzitetne knjižnice Maribor.
8. Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 1985. Maribor 1985, 13—17.